

EESTI
A 無 O

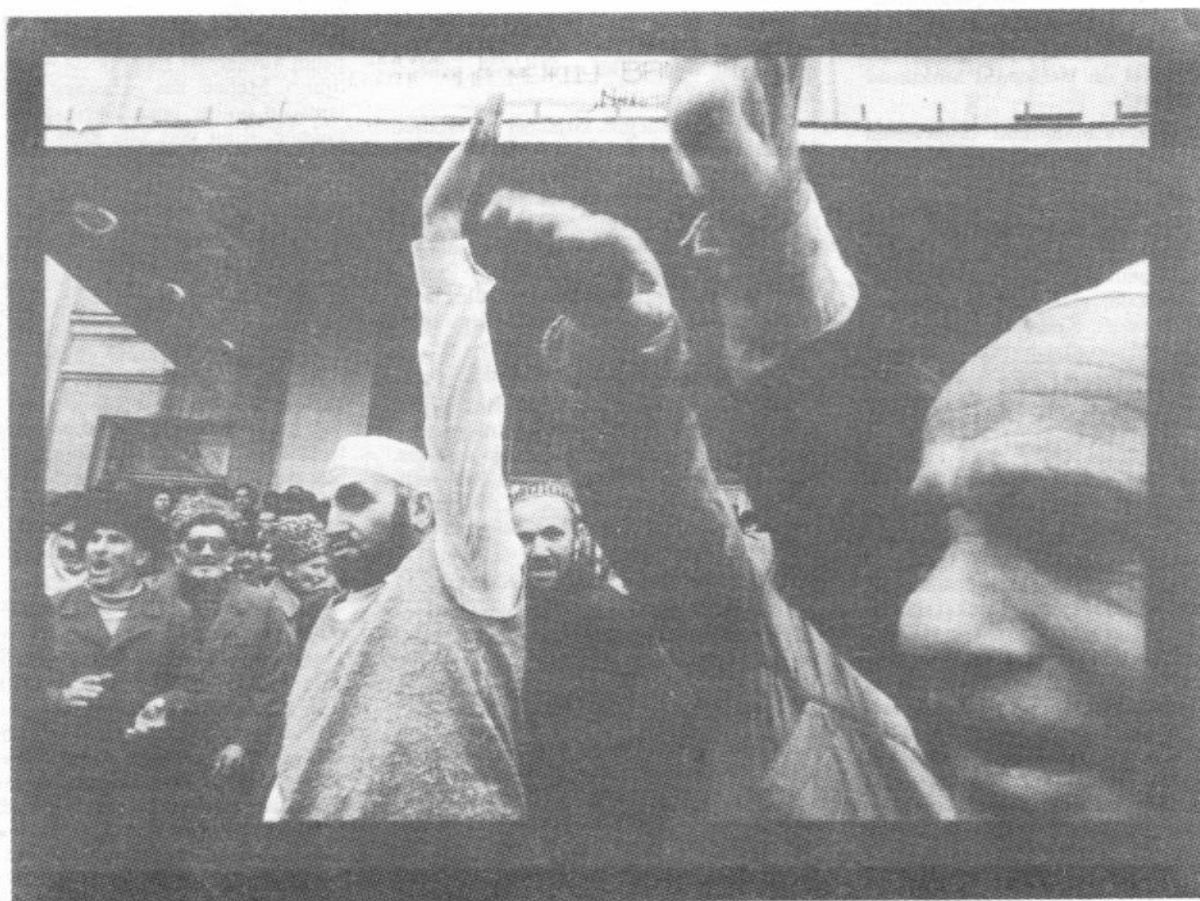
SÕNUMI
TOOJA

Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi kuuleht
Ilmub 1989. a. jaanuarist. III aastakäik

Nr 10 (46) 1991

Hind 1 rbl.

LIPP JÄÄGU PÕLETAMATA

Pildil: Tšetšeenid zikrit tantsimas.

Tõnu Nooritsa foto

Vürst Volkonski Tšetšeenimaal (vt. lk. 2)

LIPP JÄÄGU PÕLETAMATA

Tšetšeeni on samuti üks miljon • Urartulaste järeltulijad •
Tantsiv revolutsioon

Ligi nelikümmend aastat kestnud Kaukaasia sõdade tulemusena kaotasid möödunud sajandi 60. aastail oma vabaduse tšerkessid, osseetid, tšetšeenid, avaarid, kumõkid ja teised Põhja-Kaukaasia rahvad. Laguneva Nõukogude (Vene) Impeeriumi varemeil on ka nemed nüüd asunud taastama oma vabadust ja iseseisvust. Põhja-Kaukaasia rahumeelse vabadusvõitluse lipukandjaks on hetkel vaieldamatult tšetšeenid rahvas, kes 27. oktoobril äsja väljakuulutatud Tšetšeeni Vabariigis valis oma esimese presidendi. Valimistele oli vaatlejana kutsutud Esindamata Rahvaste Organisatsiooni delegatsioon (tšetšeenid võeti ERO II üldkogul k.a. augustis selle organisatsiooni liikmeks), mis koosnes eestlastest ja mida juhtis vürst PEE-TER VOLKONSKI. Etnograafia- ja väikerahvaste ajaloo huvilise ja uurijana jõudis ta tšetšeenide maal muudki tähele panna ja teada saada kui valimiste käiku ning tulemusi.

Millised olid Tšetšeeni Vabariiki sõites Teie eelteadmised tšetšeenidest, nende kultuurist ja ajaloost?

Väga kurb on see, et me ei tea peaaegu mitte midagi väga paljudest maailma väike-rahvastest, kel on ometi tohtu rikas kultuur ning ajalugu, tihti peale ka meiega ühine või sarnane saatus. Tšetšeenid on üks neist. Mina olin varem lugenud tšetšeeni muinasjutte, olin käinud mujal Kaukaasias, aga mitte Tšetšeenias. Sügavamaid teadmisi ei olnud, isegi rahvaarvu ei teadnud.

Kas nüüd saite teada?

Jah. Ametliku statistika järgi sündis hiljuti miljon tšetšeen. Tegelikku arvu ei tea mitte keegi, sest palju tšetšeeni elab emigratsioonis, palju on laiali paisatud Siberisse, Kasaahstani, Kesk-Aasiasse.

Mis põhjustel on tšetšeenid lahkunud oma kodumaa?

Igatahes mitte vabatahtlikult. 1944. aastal taheti see rahvas ja nende kultuur täielikult hävitada ning tšetšeeni küüditati massiliselt ida poole. Välismaale, eeskätt Türgisse ja Lähis-Ida maadesse, emigreerus neid, nagu teisi kaukaasia rahvaid, peamiselt ajavahe- miks 1960. aastatest I maailmasõjani. Põh- juseks oli ka tollal rõhumine ja genotsiid vene võimude poolt. Keda see teema lähe- malt huvitab, neil soovitatakse lugeda asjakohast artiklit ajakirjast „Azia i Afrika Segodnia“ 1991, nr.10. Tšetšeenid on aga ka maapaos ja väljasaadetuna suutnud kõikjal säilitada oma keele, kombed ja kultuuri.

See lubab arvata, et tšetšeeni kultuur peaks olema üsna vana ja sügavate juurtega.

Nii see ongi. Tegemist on väga vana rah- vaga, kelle kultuuritraditsioonid ulatuvad aastatuhandete taha. Nad on Kaukaasia põli- rahvas ja muiste elanud märksa laiemal territooriumil, mille tõestuseks on palju tšet- šeeni päritolu kohanimesid, näiteks Jalta, Kertš, Kolhida. Tšetšeenid peavad end urartulaste järeltulijaks. Seda väidet on mõtet tõsiselt võtta, sest nende iidset kirjamärke vanadel arhitektuurimälestistel on tõepoolest urartu kirjamärke moodi ja tšetšeenid, kes neid tunnevad, olevat võimelised lugema ka muistseid urartu käsikirju.

Jutt läks arhitektuurile. Millised on tüüpilised tšetšeeni ehitised?

Loomulikult nende kuulsad tornid. Iga torn on nagu kindlus, ehitatud tihti peale lausa lipipääsmatule mätipule. Tornid olid ees- kätt sidepidamisvahendiks. Kui oli tarvis mingit teadet edasi anda, signaliseeriti lõk- ketulede abil tornist torni ja teade levis kiir- resti üle kogu maa, kuna jalgsi või ratsakul- leritel kulunuks mägedes teate edasiviimi- seks päevi ja nädalaid. Olid ka nn. peretor- nid. Need tähistasid perekonna või klanni

maa-ala ja olid perekonna eluõu sümboliks. Sellise võimsa torni suutis ehitada ikkagi vaid tugev pere. Kehtiva tava järgi ei tohtinud torni ehitamisele kulutada rohkem kui 360 päeva.

Lähiminekis eksisteeris teatavasti administratiivne moodustis Tšetšeeni-Inguši ANSV. Mille poolest tšetšeenid ja ingušid erinevad?

Kultuuriliselt on nad väga lähedased, kee- led erinevad umbes nagu vene ja ukraina keel. Nad nimetavad end ühise nimega – *vainahhi rahvas* (tõlkes: „meie rahvas“) ja oma keelt *vainahhi keeleks*. Jordaania elavatel tšetšeeni ja inguši emigrantidel olevat keele erinevus täiesti kadunud.

Eespool oli juttu sellest, et tšetšeenid mõistavad lugeda muistset urartu kirja. Missugust tähestikku seal maal praegu kasutatakse?

Tšetšeeni uusaegne kirjakeel on läbinud üldiselt samad etapid mis teistegi Vene Impeeriumi islamiusuliste rahvaste kirjakeeled. Islami levikuga koos võeti omal ajal kasutu- sele araabia tähestik, mille 1923. aastal vahetas välja ladina tähestik, selle omakorda 1938. aastal sundkorras kirillitsa. Praegu minnakse taas üle ladina tähestikule, mida peetakse tšetšeeni keelele siiski kõige sobi- vaks.

Tšetšeenid on muhameedlased?

Jah. Nad võtsid islami vastu üsna hiljuti, põhiliselt alles XVIII sajandil, ning tegid seda kirjatähe järgi, s.t. pühakirja õppides. Suur osa islami levikult oli Šeik Mansuril, kes rajas islami suuna *müridismi*, mis peami- selt ongi levinud Kaukaasia mägi-rahvaste seas. Müridismi juured on aga sufismis.

Mis usk oli tšetšeenidel enne islamit?

Meie mõistes paganlus, esivanemate, loo- duse ja kohalike jumaluste kultus. Täpsemalt ma selle kohta öelda ei oskagi.

Kas tšetšeenid rajavad praegu islami- vabariiki?

Ei, kindlasti mitte. Muhamedi usk küll ühendab nende rahvuslikku vabadusvõitlust, aga see on ka tänapäeval läbi põimunud puhtrahvuslike traditsioonidega. Fanaatikud ega fundamentalistid nad ei ole. Tšetšeeni Vabariigi ametlikus nimetuses – *ČEČENI RESPUBLIKA NOXČI* – ei kajastu islami juhtiv osa. Ka vabariigi president *Džohar Dudajev* (õieti Dudi Musi Johar) ei ole usu- mees, vaid poliitik, kes lähtub eeskätt de- mokraatia põhimõtetest. Temast veel niipal- ju, et elanud küll kaua võõrsil, kodumaast eemal, on ta oma rahva ajaloo ja tavade suu- repärane tundja. Professionaalse etnograafi tasemel oskas ta kirjeldada ja seletada lausa üksikasju kommetest, arhitektuurist jms. Ha- riduselt on ta aga teatavasti hoopis sõjaväe- lendur.

Mis on tšetšeeni vabadusliikumises ainukordset, rahvuslikku?

Kui seda, mis toimus meil, nimetati laul- vaks revolutsiooniks, siis Tšetšeenias toimu- vat võib nimetada tantsivaks revolutsioo- niks. Groznõi keskvaljakul pidevalt kestval miitingul tantsiti kaks korda päevas rituaal- tantsu – *zikri*. Seda tantsivad ainult mehed, vanusest olenemata, võib öelda, et viiendast üheksakümne viienda eluaastani. Tšetšeeni rahva vanemate Nõukogu vanamehed laula- vad, meestesumm jookseb laulu saatel ringi- ratast, siis jäävad seisma ja hüüavad „*ullo- ullo*“, mis tähendab Allahi 99 nime. Üks grupp hüüab, teine vastab. Siis jooksevad teistpidi. Tants kestab umbes tund aega. See tants on pärit minevikust. Vanasti püstitati lähinguväljale kuivast puust post, mille otsa pandi auväärselt soost poiss islami roheline lipuga. Mehed, kes parasjagu ei võidelnud, tantsisid ümber posti zikrit, paludes lahingu- õnne. Ring võis olla kuni kolmekordne. Kui vaenlane jõudis postini, siis langes kõi- gepealt esimene ring, seejärel teine, ning kui ka kolmas ring ei suutnud vastu pidada, pan- di post põlema, nii et see põles ära koos pois- ja lipuga. Lahingulippu ei tohtinud jätta vaenlasele. Sellist juhust olevat ajaloos vaid üks kord ette tulnud. Mehed lähevad tantsi- des otsekui transsi, sealjuures siiski metsi- kuks muutumata ja kontrolli enese üle kaota- mata. Tants annab tohutut väge. Selles ri- tuaalis võivad osaleda ka mittemuhameedla- sed, kui nad on kinnitanud oma sõprust tšet- šeenidega. Ringi keskele ei tohi aga minna. See on püha koht. Mul õnnestus näha ka ha- ruldast juhust, kui zikri saateks laulis üks naine. See on erandkorras lubatud vaid äär- miselt auväärselt naisterahvale, kes on päl- vinud kogu rahva lugupidamise.

Mis peale zikri tantsimise veel silma- kõrva jäi?

Poliitilised miitingud on seal üldse läbi põimunud kõikvõimalike rahvuslike tradit- sioonidega. Mulle pakkusid muu hulgas eel- kõige huvi tšetšeeni laulikud, kes laulsid tšetšeenide lugulaulu – *Nazmi*. See on põhi- liselt ajaloolise sisuga, mis on segatud legen- didega. Vormilt nagu lühike kangelasepos. Pealinna miitinguile sõitsid esinema kuulsai- mad laulikud küladest.

Mida ütlesite lõpetuseks?

Lõpetuseks räägiksin Tšetšeeni Vabariigi lipust. See on roheline lipp, mille alaservas valge-puna-valge triip. Roheline sümboli- seerib islamit ning harmooniat ja puhast loo- dust, ülemine valge triip helget minevikku, punane triip verist olevikku ja alumine valge triip vaba ja helget tulevikku. See saabub tšetšeeni rahvale kindlasti.

Küsitles Märt Läänemets

van Gulik • Templiviirastus-17

„Kelle kasuks ta siis töötas? Ta oli küll jõumees, kuid mitte eriti taibukas, suurema asjaga poleks ta üksipäini toime tulnud.“

Kõrtsmik kehtis õlgu.

„Minu arust võis seal tegemist olla väljapressimisega. Ja säärase asjaga sai Seng-san üksigi kenasti hakkama.“

„Kas sa tead, kellelt ta välja pressis?“

„Kaugel sellest! Seng-san oli küll jutumees, aga selle koha pealt pidas ta suu. Ütles vaid, et seal on kõvad rahad mängus.“

„Kuskohal see lontrus elas?“

„Kord siin, kord seal. Viimasel ajal ööbis ta tihtilugu mahajäetud templis. Soovite veel klaasikese?“

„Ei, tänan. Võib-olla käis templis ööbimas ka too sell, kellelt ta raha välja pressis?“

„Kas olete peast segi? Kellelt on seal teie meelest välja pressida? Valgelt viirastuselt või?“ Mees sülitas.

„Võib-olla teab kerjaste peamees sellest midagi. Kes neil praegu pealikuks on?“

„Ei keegi. Siin linnas on ju vaesel mehel kuradi raske ära elada, isand. Kõigepealt kahmasid tolle lurjuse Qian Mou sabarakud kogu äri oma räpastesse kättesse, siis asus veel ametisse too habemega lita ... vabandust, praegune kohtunik. Ja tema juba hoiab kõigel silma peal. Taevake, see oli ju vana Chou, kes praegust mõõda läks! Ja ei vaadanud minu poolegi! Kuulge, isand, olge nii hea ja astuge edasi. Te rikute kogu mu äri ära! Kui tahate kellegagi pikemalt juttu puhuda, minge parem endisele kerjaste pealikule külla.“

Ma Rong nihutas rahahunniku kõrtsmiku ette.

„Just äsja ütlesid sa, et sellist meest pole olemas!“

„Ega olegi. Nüüd enam mitte. Pealik oli kunagi väga vintske sell. Tõeline hiiglane, vististi tatari päritolu. Tema kamas kogu allilma. Aga nüüd on ta vana ja tal on mootor korrast ära. Elab teine kusagil keldris, nagu mulle tundub. Aitäh raha eest, aga ärge enam siia tulge, kui vähegi võimalik!“

Ma Rong mühatas ja kõndis minema. Ta mõtles, et väljapressimine võis väga hästi olla kaksikmõrva põhjuseks. Ning templisse peidetud asi võis olla pakike kompromiteerivaid kirju. Kõigepealt püüdis ohver neid kätte saada ja kui see tal korda ei läinud, tappis ta väljapressijad.

Ma Rong kolas tund aega mõõda veinikeldreid. Kui ta viimast välja tuli, pomises ta endamisi: „Oleks vaid Qiao Tai siin! Palju mõnusam on töötada koos sõbraga, kellega saab mõnusasti juttu puhuda. Ei tea, mida küll vend Qiao praegu pealinnas teeb? Vean kihla, et tal on jälle mõni õnnetu armulugu käsil! Kena on, olen nüüd paraja koguse laketi sisse ajanud, kuid targemaks pole saanud ühti. Kõik ütlevad, et Seng-san oli lurjus ja lõomamees ning et peale A-liu polnud tal ühtegi sõpra. Tollelt niinimetatud kerjaste pealikult pole ka midagi erilist loota. Paistab olema haltsusväärne vana kröbi. Vireleb kusagil koos üheainsa kaaslasega, kes kunagi oli ta esimene abimees. Peaksin...“

Ma Rong tõstis pilgu. Ta kõrvale astus keegi pikakasvuline sale mees. See oli maalikunstnik Li Go.

„Mis siis teid siia linnajakku toob, isand Li?“

„Olen mures oma abilise Yangi pärast, isand Ma. Pole teine ikka veel välja ilmunud. Tal on varemgi pidutuure ette tulnud, aga ta on mind alati ette hoiatanud. Vaatan siinsetesse kõrtsidesse sisse. Kuhu siis teie lähete?“

„Lähen vanasse templisse. Kui te Yangi ei leia, teatage mulle. Kohtuvõimud võivad mõned tavakohased järelepärimised teha. Nägemist!“

Ma Rong lonkis idavärava suunas. Ta küsis vahimeeskonnalt laenuks pisikesi tormilaternat ja sõi pisut ühes neist odavatest söögimajadest, mis väravatagust maanteed ääristasid. Seejärel tundis ta end valmis olevat järsust trepist ülesronimiseks. Nüüd, öö saabudes, oli ilm juba jahedam. Kuid pikk ronimine pani Ma Rongi ikkagi tugevasti higistama.

„Ei tea, miks peavad nad oma neetud templid alati säära-tesse kõrgetesse kohtadesse ehitama,“ torises ta. „Kas selleks, et taeval lähemal olla?“

Jõudnud legendikule templivärava ees, silmas ta kaht meest, kes nuiasid käes kõigutades küpressi varjust välja astusid. Ma Rongi ära tundes andsid mehed au ning kandsid ette, et ta on esimene isik, keda nad siiani on näinud. Rõõmuga pani Ma Rong tähele, et üks meestest on terane noormees Fang.

„Vaatan siin templi ümbruses pisut ringi,“ ütles Ma Rong kordnikle. „Jääge siiasamasse. Kui mul teid vaja on, siis ma vilistan. Kui märkate mõnd kahtlast tüüpi, nabige ta kinni ja vilistage.“

Ta läks väravast sisse ja silmitses templioue. Täiskuu kahvatus valguses tundus õu kõledana.

„See aed seal vasakul on küll vist kõikide padrikute esivanem!“ sõnas Ma Rong endamisi. „Olgu, teen kõik õiges järjekorras. Heidan esmalt pilgu suursaali, siis kujutan enesele ette, et olen mõrtsukas, kes peab ära peitma laiba ja maharaiutud pea.“

Trepist üles minnes ja suure ukse juurde jõudes avastas ta, et relvaülem on pärast kohtunik Di külaskäiku õhtupoolikul kuue panneneliga ukse kinni pitseerinud. Ma Rong rebis paberriba ära ja raputas vanu logisevaid uksetiibu niikaua, kuni üks neist avanes. Ma Rong pidi juba kottipimedasse saali astuma, kui ta korraga hiirvaikselt seisma jäi. Ta oli kuulnud, kuidas kusagil saali tagumises osas mingi uks sulgus. Kuid nüüd oli kõik jälle vaikne kui hauas. Vandesõnu tagasi hoides süütas Ma Rong laterna ja astus seda pea kohal hoides saali. Laternal valgus langes rasketele sammastele ja tohutule altarile saali tagumises otsas. Kähku sammus Ma Rong väikese ukse juurde altarist vasemal, sest talle tundus, et hääli oli kostnud sealt. Ta lükkas ukse lahti. Kaks trepiastet viisid piklikku kitsasse sillutatud tagahoovi. Seal ei olnud kedagi.

„Loomulikult oleks relvaülem pidanud ka selle ukse kinni pitseerima!“ torises Ma Rong. „Aga võib-olla mulle ainult tundus, et kuulsin midagi.“ Ta haistis õhku. Korraga haaras teda ärevus. Saalis oli tunda todasama jälki kõdulehma, mis ta oli tundnud Tala juures. „Taevake, mis siis, kui laip ja pea on peidetud siiasamas saali? Kohtunik siit ei otsinud, sest põrandaplaadid on kõik puutumata ja mullaga kaetud.“ Laternat kõrgele pea kohale tõstes silmitses Ma Rong sarikaid. „Näiteks too niis seal sissepääsu kohal! Redeli abil võiks laiba väga hästi sinna üles viinnata. Võib-olla oligi mõrtsukal redel. Aega oli tal ju küllalt, terve öö!“

Ma Rong rebis kuue poolega saaliukse keskmised kaks uksetiiba laiali. Toppinud uksepoolle alla lamedaid kive, et need paigal püsiksid, riputas ta laterna vööle, haaras ukse ülaservast kinni ja ronis üles, toetudes jalgadega võreaukudesse. Harkisjalu uksepooltel seistes ulatus ta nüüd piiluma pimedasse õõnsusse. Tal leendas näkku mingi must kogu ja ta pidi äärepealt tasakaalu kaotama.

„Tont võtku neid nakkhiiri! Siin on ohtvalt ruumi tuhandele nakkhiirele ja lisaks veel paarile laibalegi. Kuid ei laipa ega pead siin pole. Siin ei lehta sugugi nii halvasti kui all saalis.“

Ma Rong ronis jälle alla ja kustutas laterna. Ukseavas seistes uuris ta tihedat padrikut paremal pool templihoovi.

„Too tohutu, maast välja kerkinud juurtega tamm seal, on nähtavasti seesama, mille alla heitis puhkama A-liu. Olgu, ma heidan laiba õlale ja lähen õue. Pea on mul mähitud kaelaräti sisse. Võib ka olla, et selle hinnalise eseme usaldan ma sõbra hoolde. Siis...“

Ta vakatas ja jäi üksisilmi põrnitsema pöösastikku tammest veidi kaugemal. Ta pühkis otsaesist.

„Võiksin vanduda, et nägin seal midagi valget vilksatamas! See võis olla mõni lehvivas rüüs naisterahvas. Järele talle!“

Ma Rong jooksis üle hoovi. Tamme tagant leidis ta eest vaid okkaliste metsrooside puhma.

„Kuhu siis see kummitus...“ alustas Ma Rong, siis kummar- dus ja silmitses murdunud pöösaksti. Kui ta madalale kooldunud oksad ettevaatlikult laiali lükkas, naeratas ta: „Jaa, siin ongi jalg- rada! Oli jalgrada, nii on õigem. Rohtunud jalgrada.“

Neljapäkapil roomas ta okste alla. Metsaeluga harjunud, taipas ta kohe, et viibib umbekasvanud, pealetungiva taimkatte alla peitunud jalgteel. Peagi võis ta juba püsti tõusta. Vähiatki kära tegemata läks ta edasi, peatudes aeg-ajalt ka kuulatades. Kuid ta ei kuulnud muud kui vaid ritsikate sirinat ning vahetevahel mõne öölooma hüüdu. Ta süütas laterna ja uuris pöösastikku. Mõnel lehel leidis tumedaid plekke. Ta oli õigel teel.

Kunagine jalgrada lookes kõrgete puude vahel ning viis välja väikesele legendikule. Siit algas veel üks jalgrada.

„See viib kindlasti templi tagakülje juurde. Aga mina pean hoiduma vasakule.“ Ma Rong haistis õhku. Kõdunevate lehtede hõngule oli tunda veel üht lõhna. „Mandlipuu õied! Eespool on kindlasti mitu puud!“

Peagi jõudis Ma Rong mandlipuudest ümbritsetud vana kaevu juurde. Sammaldunud kivid olid mandlipuu õielededega otsekui lumega kaetud. Tiheda pöösaräga taga teisel pool kaevu nägi Ma Rong paksu kivimüüri. Suur tükk müüri oli alla varisenud ja nüüd haigutas müüri mitme jala laiune lõhe. Kaevu kõrval lebas hunnik rohtunud telliseid ja kivimürakaid.

Ma Rong vaatas üles. Puukste vahelt paistis mahajäetud templi vasakpoolne torn. See oli heaks teetähiseks.

„See vana kaev asub nähtavasti aia kõige kaugemas nurgas. Aga kus on siis mu lahkemeelne viirastus? Ta kas kadus läbi müüri või siis läks edasi mõõda seda rada, mida ennist nägin. Igal juhul pole teda praegu siin ja see on tore!“

Ma Rong kõneles valjusti, sest ta tundis end kõhedalt. Üleloomulikud asjad olid ainsad siin päikeses all, mida ta tegelikult pelgas. Ta silmitses mustendavaid puid, kuid sealtpoolt ei paistnud mingit liikumist. Olgu kehitades pöördus ta siis kaevu uurima.

„See on muidugi väga sobilik koht üleliigsete laipade paigutamiseks. Jah, näe, kaevuäärel ongi tumedad plekid. Ja tellistel samuti! Tumepunased!“ Ta piilus kaevu. „Väga sügav, minu mee-

van Gulik • Templiviirastus-18

lest rohkem kui kakskümmend jalga. Seintel on ohtrasti taimi. Ambrikõis on läbinisti mäda, aga mu laterna raskust suudab ta vististi kanda.“

Ma Rong sidus laterna kõie külge ja laskis selle siis kaevu. Luuderohust pealiskatte all olid lianide juured sügavale kividevahelistesse lõhedesse tunginud. Hulk kive oli ka alla langenud ja nende asemel haigutasid nüüd igal pool tühimikud. Ma Rong uuris pingsalt kaevupõhja.

„Ei midagi muud kui vaid kivid ja umbrohi,“ pomises ta pettunult. „Ja ikkagi peab laip seal kusagil all olema.“ Kärmosti tõmbas ta laterna üles ja riputas jälle vööle. Siis ronis ta üle kaevuääre, haaras ühest lianivarrest kõvasti kinni ja otsis kaevuseinalt kobamisi jalgadele tuge. Ma Rong oli vilunud ronija, kuid siin tuli tal olla väga ettevaatlik, sest nii mõneski paigas varisesid kivid alla, kui ta mõnd kas või korraks jalaga riivas. Viimaks jõudis ta niikaugele, et võis end kaevupõhja rohule kukutada. Kähku astus ta siis kõrvale, sest ta jalga sattus millelegi pehmele. Ma Rong kummardus ja ta näole ilmus rahulolev naeratus. See oli inimese jalg. Rohtu laiali lükkas silmas ta suurekavalise mehe alasti, peata keha, rikkalikult tätoveeritud selg ülespoole.

Ma Rong kükitas ja valgustas keerulist mustrit, mis kaunistas mehe selga. Tätoveering oli tehtud eredate roheliste, siniste ja kollaste värvidega.

„See läks tal kenakesti maksma!“ mõtles Ma Rong. „Too suur tiigrilõust ta õlgade vahel pidi nähtavasti teda kaitsma rünnakute eest selja tagant. Kuid seekord pildi võlujõud teda küll ei aidanud. Sest ta tapeti noahoobiga vasema abaluu alla. See on tõesti Seng-san! Näe, millised käe- ja jalalihased! Aga kus on siis tolle teise selli pea?“

Ma Rong otsis kitsukese ümmarguse maalapi läbi, kuid leidis vaid pambu siniste riietega. Ühes kohas oli suur lahmakas kiviseina alla varisenud ning niiviisi tekitanud umbes neli jalga kõrge ja kolm jalga sügava lameda õõnsuse. Kükitades valgustas Ma Rong õõnsust laternaga. Pungsilmi pilgutades vahtis talle sealt vastu pirkakas kärnkonn.

Ma Rong kehtas õlgu. „Niisiis viis mõrtsukas pea koju kaasa. Olgu, ronin parem jälle üles. Las kordnikud toovad kõied ja kanderuami ja ... Püha taevas!“

Kaevu langes hiiglaslik müüriahmakas, mis lendas vaid tolli kauguselt Ma Rongi õlast mööda. Tümpsuga maandus lahmakas laiba selga. Välgukiirusel virutas Ma Rong laterna kummuli ning taganes kummargil, selg ees, seinatühimikku. Kätega jalgade ümber haarates ja pead rinnale surudes mahtus ta sinna parasjagu ära.

Üksteise järel langes alla veel mitu müüriahmakat.

„Jäta järele, tola!“ hüüdis Ma Rong. „Oi ... mu õlg! Jäta...“ Ta lasi kuuldavale veel paar valukarjet, seejärel veel rea karjatusi, mis peagi vaikseteks oieteks vaibusid.

Müüriahmakaid aina langes, seejärel veel hulk sammaldunud kivirahne. Üks pörkas vastu seina ja tabas Ma Rongi vasakut jalga. Pingutusega hoidis ta valukarjet tagasi. Kaevu kukkus veel paar tellist. Siis oli taas kõik vaikne. Ma Rong jäi oma kramplikku asendisse niikauaks kui vähegi suutis, ise pingsalt kuulatades. Kui kõik endistviisi vaikseks jäi, roomas ta oma varjupaigast välja. Kangeksjäänud jalgu masseerides vaatas ta üles kaevusuu poole. Veendunud, et ülal kedagi pole, võttis ta laterna maast ja pani põlema.

Seng-sani surnukeha oli maetud mitme jala kõrguse kivihunniku alla.

„Meil tuleb teha tublisti tööd, et sind sellest koormast vabastada, Seng-san,“ pomises Ma Rong. „Kuid praegu saan ma seda kasutada ülesronimiseks. Seal aga vaatan ma hoolega järele, kes see heasoovija oli, kes selle koorma su turjale ladus.“

X

Surnukuuris silmitses kohtunik Di tähelepanelikult Seng-sani peata surnukeha, mis oli asetatud pukklauale. Kohtunik kandis õõrõivaid ja juuksed olid tal paelaga kokku seotud. Teisel pool lauda seisis Ma Rong, riided poriplekilised ja rebenenud, käes toekas küünlajalg.

Oli tund aega üle südaöö. Abtiss oli lahkunud kohe peale lõunasööki. Siis mängis kohtunik naistega doominot ning pärast seda läks koos Emandaga tema tuppa. Seal jõid nad kahekesi teed, meenutasid oma kahtkümmet koos elatud aastat ning heitsid siis mägama. Kohtunik ärkas kojaülemä ägeda koputamise peale, kes parajasti teenistuses viibivale kammerneitsile teatas, et Ma Rong on tulnud tähtsa uudisega. Ma Rong viis kohtuniku otsekohe surnukuuri ning kandis ette, kuidas ta oma avastuse oli teinud.

Vaikinud tükk aega, tõstis kohtunik pea.

„Ah siis sellepärast polnud Seng-sanil kägistamise tunnuseid,“ märkis ta. „Ta tapeti noahoobiga selga. Kägistati hoopis too teine ohver. Kas oskad arvata, Ma Rong, mil viisil mõrtsukas su jälile

sai?“

„Meie relvaülem, too igavene ees, ei õelnud Fangile ja teisele kordnikule, et templi tagaküljel on veel teinegi sissepääs. Ja mina olen samasugune ees,“ lisas ta hapu näoga, „ma oleksin pidanud müüri taha pilgu heitma, enne kui kaevu ronisin. Müüris on lõhe ning just sealt pidas too lurjus mind ilmselt silmas. Ta võis olla parajasti suursaal, kui mina sinna jõudsin, sest ma just-kui kuulsin, kuidas väike tagauks altari kõrval kinni pandi. Aga ma pole selles kindel. Sellal kui kordnikud laipa kaevust välja viinasid, uurisin templitagust ala ja avastasin, et aiamüüri taga on rada. Kindlasti tuli mõrtsukas seda mööda müüri lõhe juurde. Aia kaudu poleks ta saanud mulle järele tulla, siis oleksin teda märganud. Selles olen ma täiesti kindel.“

„Sa ütlesid veel, et märkasid valges riides inimkogu.“

„Nojah,“ vastas Ma Rong pisut kohmetult, „see oli vist ikka kuuvalguse peegeldus, isand. Kummitustel pole kombeks müüri-lahmakaid loopida.“

Laiba kohale kummardudes asus kohtunik Di nüüd selle peent tätoveeringut uurima.

„Tellised, mis mõrtsukas kaevu loopis, on ta selga kõvasti kriimustanud,“ ütles ta. „Seng-san oli nähtavasti väga ebausklik mees nagu enamik temasuguseid. Tiigrilõusta alla on ta lasknud tätoveerida tuvipaari, mis on armutruuduse sümboliks. Ühe all seisab ta enda nimi, teise all – taevake, too valgus lähemale, Ma Rong!“

Ma Rong teeb avastuse

Kohtunik osutas väiksemale sinisele mustrile, mis paistis selja alaosale. „Vaata! See on ju mahajäetud templi külgsaade! Kahju, et tellis on naha siitkohalt katki rebinud. Aga neli tähemärki selle all on siiski nähtavad: hulk kulda ja hulk õnne.“

Kohtunik Di ajas end sirgu.

„Nüüd me siis teame, mispärast mõrtsukas pidi laibad ära vahetama, Ma Rong! Kuriteo motiiv oli tätoveeritud Seng-sani seljale! Seng-san ajas taga templisse peidetud kulda. Ja mõrtsukas samuti.“

„Vestlesin täna all-linnas ühe selliga, kes ütles, et Seng-san oli püüdnud kelleltki raha välja pressida, isand.“ Ma Rong tõi laigedale oma teooria templisse peidetud kompromiteerivatest paberitest ning lisas lõpuks: „Sellisel juhul ei tähendaks „kuld“ mitte

van Gulik • Templiviirastus-19

peidetud varandust, vaid raha, mida Seng-san lootis oma ohvrilt välja pressida.

„Peame säärase võimaluse kindlasti arvesse võtma. See on keerule juhtum, Ma Rong! Igatahes võime me nüüd loobuda mõttest, et mõrvaga on seotud mõni võõramaa barbar. Sest me teame, et Seng-san tapeti noahoobiga selga ja et teine ohver käigistati. Nende peade mahalöömine pärast surma ei nõudnud mingit erilist osavust tatari kirve käsitlemisel.“ Kohtunik mõtles pisut, siis lisas: „Imelik, et mõrtsukas ei visanud ka teise ohvri pead kaevu. Sa ütled, et seal oli vaid pundar riideid?“

„Jah, isand. Panin selle sinna nurka.“

„Tore. Viime need riided minu kabinetti. Pane uks lukku, Ma Rong!“

Arhiivi inimitühjas koridoris kajasid nende sammud õõnsalt. Minnes küsis kohtunik: „Kes peale sinu veel teab surnukeha leidmisest, Ma Rong?“

„Ei keegi peale Fangi, teise kordniku. Tegin neile selgeks, et peale nende kahe ei tohi keegi minu leust midagi teada. Tassime laiba siia teki sisse mähituna ja valvuritele ütlesin, et need on ühe hulguse jäänused, mis me metsast leidsime.“

„Väga hea. Ning mida kauem mõrtsukas usub, et ta su tõepoolest tappis, seda parem. Homme varahommikul põletate koos Fangiga Seng-sani keha koos maharaiutud peaga. Ta oli küll närunen lurjus, kuid teise ilma peaks ta minema siiski ühes tükis.“

Tööruumi jõudnud, laskus kohtunik raskelt tugitooli. Leitnant läitis kaasas olnud küünlast küünla kohtuniku laual ning istus. „Muuseas“, ütles ta, „kui ma täna õhtul templi saali astusin, tundsin jäledat lehma, mis meenutas kangesti kõdulehma tolle kohutava naise Tala juures.“

„Ma ei tundnud seda, kui me õhtupoolikul templis käisime. Küllap see oli mõni surnud nahkhiir – kogu see paik lausa kubi-seb nahkhiirtest. Aga et sa juba nõiatarist juttu tegid, siis pean ütleva, et lõunasöögi aegu saabus relvaülem ja teatas, et Tala on kas jalga lasknud või peitu pugunud, just nagu me kartsime. Kordnikud otsisid teda sealtkandist asjatult. Inimesed olid väga abival-miselt nad kardavad ja vihkavad seda naist ning oleksid mõõmsad, kui me ta kinni võtaksime. Sa ju tead, mismoodi need barbarid on. Niikaua kui nende nõiad on edukad, kummardavad nad neid nagu jumalaid. Aga kui neil miski viltu läheb, on inimesed halastamatud. Nood tatarlased tapaksid Tala meelsasti, kui vaid julgeksid. Vaata õige, kas kannus on veel kuuma teed.“

Sellal kui Ma Rong teed valas, jätkas kohtunik Di: „Lõunasöögi aegu rääkis Abtiss mulle, et tema teenijatüdruks on üks koketne piiga, kes sehkendab templis ringiliiukivate hulgustega. Sa võiksid sinna minna ja tolle tüdruku rääkima panna, Ma Rong. Aga tee seda nii, et Abtiss midagi teada ei saaks, sest ta ütles mulle, et tahab juures olla, kui tüdruku küsitletakse. Abtissi kuuldes ei räägi tüdruk midagi.“ Kohtunik asetas tassi lauale ja ütles haigutust tagasi hoides: „Olgu, heidame siis pilgu neile riietele.“

Ma Rong harutas riidepuntra lahti. Ta laotas korraliku sinise kuue ja paari pükse oma tooli seljatoele ning kompas kuuevarrukaid. Siis vaatas ta õmbluse üle. „Ei midagi, isand! Mõrtsukas pole midagi kahe silma vahele jättnud.“

Kohtunik Di silmitses riideid, ise mõtlikult põskhabet sakutades. Akki tõstis ta pilgu. „Sa ütlesid, et Li otsib oma abilis-tang, kes olla kaotsi läinud. Rätsep jälle rääkis sulle, et Yang selt-sib igasugu hulgustega ja on üks tühine inimene. A-liu omakor-da rääkis meile, et Seng-san haudus mingit salaplaani koos ühe pikakasvulise, korralikult riietatud, sinises ülikonnas mehega, kes nägi välja nagu mõni poemüüja abiline. Loomulikult on see vaid julge oletus, aga kas pole mõeldav, et meie tundmatu ohver pole keegi muu kui toosama ärakadunud kunstnikuabiline?“

„Tjah“, vastas Ma Rong aegamisi, „võiksime ju homme Li ko-hale kutsuda ja talle laipa näidata. Kunstnikel on terav silm, võib-olla tunneb ta käte kuju ja üldise kehaehituse järgi ta...“

Kohtunik Di tõstis käe. „Ei, mina eelistaksin Li'd niikaua tead-matuses hoida, kuni meil puudub selgus eebenipuust laeka asjus. Pane see kauss seal seina ääres ääretasa vett täis, Ma Rong!“

Kui hämmastunud leitnant oli seda teinud, ütles kohtunik Di: „Tõsta see nüüd siia minu ette. Hästi. Nüüd võta too kuub ja tao seda kausi kohal mu joonlauaga!“

Sellel kui Ma Rong tegevusse asus, tõmbas kohtunik küünla lähemale ja silmitses tähelepanelikult veepinnale langenud tolmu. Mõne aja pärast tõstis ta käe: „Aitab! Nüüd püksid.“ Kui Ma Rong oli neidki pisut aega puust joonlauaga tagunud, ütles kohtunik: „Olgu. Vaatame nüüd, mis meil siin on.“

Ta kummardus kausi kohale ja uuris hoolega vett. „Jah“, ütles ta end rahulolevalt sirgu ajades. „See oli tõepoolest Yang! Vaata, nood hallid laigud veepinnal on tavaline tolm. Aga näed sa neid tillukesi terakesi, mis on põhja langenud? Seal paremal on kahe ümber neist tekkinud väike punane pilveke ja näed siin, kuhu ma sõrmega osutan, ilmub segiläbi kollast ja sinist värvi. Need on

kunstniku värvide osakesed. Need sattusid Yangi riietele, kui ta Li ateljees lauda koristas. Me teeme edusamme, Ma Rong!“

Ta tõusis ja hakkas toas edasi-tagasi kõndima. Kogu unisus oli korraga läinud. Ma Rong kallutas rõõmsalt naeratades veekausi. Kausis tekkis veel mitu värvipilvekest.

Kohtunik jäi seisma. Ristanud varrukasse peidetud käed rin-nal, jätkas ta: „Nüüd kus üks julge oletus näib paika pidavat, Ma Rong, sõandan ma teha veel ühe. See puudutab kaksikmõrva mo-tiivi. Ma ei usu, et su teooria väljapressimisest paika peaks, igal juhul mitte sellisel kujul, nagu sina seda mõtlesid. Kui aga võta-me Seng-sani seljale tätoveeritud sõna „kuld“ täht-tähelt, siis tä-hendab see ilmselt suurt hulka templisse peidetud kulda. Seersant Hong uuris piinliku hoolega läbi kõik templi ajalugu puudutavad paberid, kuid ei leidnud ainsatki vihjet mingile varandusele, mis templi pika ajaloo vältel sinna oleks peidetud. Ning kui olekski olnud mingi peidetud varandus, oleksid kordnikud selle avastanud, kui võimud andsid käsu tempel tühjaks teha. Kindlasti küsitlesid nad templiasukaid ja tuhnisid kogu ümbruse põhjalikult läbi.“

Ta võttis taas istet.

„Minu teine julge oletus, Ma Rong, on see, et nad otsisid kei-serliku varahoidja kulda. Viitkümmet rasket kullakangi!“

„Aga need varastati ju eelmisel aastal, isand.“

„Täpselt nii. Ent varas pidi end kaua varjama ning ootama, kuni võimud kullaotsimisest loobuvad. Kui oletada, et ta vaid ütles oma kaasosalistele või abilis-tele, et peitis kulla kusagile temp-lisse, nimetamata siiski täpselt, kuhu? Ning et varas suri, enne kui kuld kätte saadi? Nüüd on siis teised ju tabaras olukorras. Neil tuleb kogu tempel ja ta ümbrus läbi otsida. Yang ja Seng-san ta-basid nad kas koos või eraldi teolt. Alguses proovisid nad neilt välja pressida – siin tuleb siis ka sinu teooria arvesse, Ma Rong. Aga Yang ja Seng-san alahindasid oma vastaseid ja nad mõrva-ti.“

Ma Rong noogutas innukalt. „Usun, et tabasite naelapea pih-ta, isand! Viitkümmet kullakangi võib pakkida mitut moodi: suu-reks kandeliseks pakiks, lamedaks piklikuks pakiks, mitmes väik-semas osas ja nii edasi. Sellega on seletatav, miks otsisid vaata-sid nii kongipõrandate alla kui ka tornide seinatahveldise taha.“

„Õige. Ja kuld on ikka veel seal, Ma Rong! Sest kui mõrvar või mõrvarid või Yang ja Seng-san oleksid selle leidnud, siis poleks ju olnud mingit mõtet laipu ära vahetada. Nad oleksid kulla-ga otsekohe pärast mõrva lihtsalt plehku pannud: poleks olnud mingit mõtet takistada meid tätoveeritud asitõendit leidmast. Ka poleks nad siis täna õõsi tagasi tulnud ja teinud katset sind tap-pa. Kuld on ikka veel kusagil templis ja me peame ta leidma! Me läheme homme hommikul templisse, Ma Rong! Aga nüüd maga-ma!“

XI

Järgmisel hommikul juba koidikul põletasid Ma Rong ja noor kordnik Fang Seng-sani keha ja pea vanglataguses tellisahjus. Hil-jem sõi Ma Rong seersant Hongi seltis vahiruumis hommikuei-net, mille käigus ta seersandile oma eelmise õhtu seiklusest üksik-asjalikult jutustas. Seejärel siirdusid nad koos kohtunik Di tööruu-mi.

Kohtunik kordas lühidalt oma järeldusi, et ka seersant Hong neid teaks. „Niisiis on meil kahekordne eesmärk“, lõpetas ta, „pea-me leidma peidetud kulla ja saama kätte mõrtsuka. Täna hommi-kul lähemegi mahajäetud templisse koos ... Jah, tulge sisse!“

Sisse astus relvaülem. Olnud kohtunikule tere hommikut, tea-tas ta: „Endine prefekt, aulik isand Wu, soovib tähtsas asjas Teie Aususe jutule. Tal on kaasas pankur Li Mai.“

„Endine prefekt Wu?“ kordas kohtunik Di. „Oh jaa, ma mä-letan. Olen teda paar korda siinsetel ametlikel koosviibimistel ko-hanud. Väga kõhn, pisut kühmus mees?“ Kui relvaülem noogutas, jätkas kohtunik: „See on üsna väärakas vanem härrasmees. Ta oli hoolas ja piinlikult aus ametnik, kuid tema karjäär lõppes enneae-gu ühe õnnetu asjaolu tõttu. Tema onu läks pankrotti ning Wu töotas maksta kõik onu võlad, ehkki seadus teda muidugi selleks ei kohustanud. See laostas ta peaugu täiesti, sest kuna onu peagi suri, ei saanud ta pennigi oma rahast tagasi. Ta andis lahkumis-palve, jättis maha oma kodulinna ja asus elama siia, sest siin on elu tunduvalt odavam kui suurlinnades ning on ka vähem selt-s-kondlikke kohustusi. Aga kes on too teine mees? Te ütlesite Li Mai?“

„Jah, Teie Ausus. Li Mai peab väikest kulla- ja hõbedapoodi idapoolses linnajaos ning on ühtlasi ka pankur. Ta on isand Wu sõber.“

„Li Mai on maalikunstnik Li Go vend, isand“, torkas Ma Rong vahele.

Kohtunik Di tõusis ohates püsti. „Olgu, minge ja võtke meie külalised vastu, seersant. Tooge nad vastuvõtutappa. Mina vahe-tan niikaua riideid.“

van Gulik • Templiviirastus-20

Ma Rong aitas kohtunikule selga ta rohelisest brokaadist ametrüü. Kunagist prefekti tuli vastu võtta kohaste auavaldustega. Sarvilist kübarat pähe pannes ütles kohtunik napilt naeratades: „Wu visiit tuleb kõige kohatumal hetkel, kuid kogemustega ametihena esitab ta oma asja vähemasti selgelt ja täpselt.“

Kui kohtunik Ma Rongi saatel üle siseöue sammus, heitis ta pilgu taevasse. Kuumus polnud nii rõhuv nagu eelmisel päeval: ilm paistis tulevat üsnagi jahe. Nad sammusid üles mööda laia marmortreppi, mis viis kõrgemale alusele ehitatud vastuvõtusaali peasissekäigu juurde. Punaseks lakitud sammaste vahel seisis seersant Hong juba ootel ning juhatas kohtunik Di saali.

Kaks meest, kes seal teelauas istusid, tõusid kiirustades püsti, kui nägid kohtuniku sisse astuvat. Vanem neist liikus ettepoole ja kummardas. Tal oli piklik kahvatukollane nägu, turris kikkhabe ja pikad hallid vuntsid. Seljas oli tal tumesinine, kuldse lilltikandiga maani rüü, peas kõrge mustast riidest kübar, mida ehtis rohelisest nefriidist kaunistus. Sellal kui kohtunik endisele prefektile nõuetekohaseid viisakaid küsimusi esitas, silmitses ta ise vargsi pikakasvulist laiaõlgset meest, kes seisis prefekti selja taga. Mehel oli kahvatu ja ümar, raskete silmalaugudega nägu, lühikesed mustad vuntsid ja pisike lõuahabe. Seljas oli tal hall rüü ja peas kaupmehemüts.

Kohtunik palus prefektil taas istet võtta, istudes ise auväärse külalise vastu. Pankur jäi seisima prefekti tooli taha. Ma Rong ja seersant võtsid istet madalatel järeldel pisut eemal.

Kui üks kirjutajatest oli teed serverinud, nõjatus kohtunik Di mugavasti toolikorjule ja küsis muheldal toonil: „Noh, auväärt kolleeg, mida võin ma siis teie heaks sel varasel hommikutunnil teha?“

Vanahärra vastas talle süngel pilgul: „Tulin küsima, isand, mida te teate minu tütre.“ Märgates kohtunik Di mõistmatut näoilmet, lisas mees kannatamatult: „Kuna te eile õhtul need teadaanded lasksite üles kleepida, siis nähtavasti on teil Nefriidi kohta mingeid teateid.“

Kohtunik Di ajas end sirgu. Ta valas külalisele veel ühe tassi teed. „Enne kui me oma vestlust jätkame, tohin ehk küsida, mispärast on teiega kaasas isand Li.“

„Muidugi. Kuu aega enne mu tütre kadumist lubasin ta naiseks isand Lile. Isand Li pole siiani abiellunud ning seega on tal õigus kõike teada.“

„Või nii.“ Kohtunik võttis varrukast lehviku ja hakkas enesele tuult lehvutama. Mõne aja pärast ütles ta: „Kõik see juhtus eelmisel aastal, enne minu saabumist siia. Kuna minu andmed põhinevad peamiselt kuuldest, oleks mul väga hea meel, kui te räägiksite mulle lähemalt oma tütre kadumise asjaoludest. Siinsest arhiividest ei leidnud ma mingeid andmeid.“

Vana prefekt kortsutas kulmu. Oma kõhna käega habet silitades ütles ta: „Nefriit on mu ainuke laps, minu esimeselt naiselt, kes suri kolme aasta eest. Ta on tark, aga väga põikpäine tüdruk. Kui ta kaheksateistkümnnes sünnipäev juba lähedal oli, valisin tema tulevaseks abikaasaks isand Li Mai. Siinkohal lisaksin, et Li Mai on mulle rahaasjade ajamisel abiks olnud ning et minu meelest on ta aus ja haritud mees. Samuti oleme me ühest kandist pärit. Mu tütar oli mu valikuga nõus. Õnnetuseks olin aga endale sekretäriks palganud üliõpilase nimega Yang Mou-de. Ta on kohalik, käitub viisakalt ja astus ametisse heade soovitusetega. Kuid nähtavasti ei suuda ma oma kõrge eaduse tõttu enam inimeste üle õigesti otsustada. Yang osutus lurjuseks. Minu teadmata püüdis ta läheneda mu tütrele.“

Pankur kummardus ja tahtis prefektile midagi öelda, kuid vanahärra raputas ägedalt pead.

„Rahu, Li, las ma räägin sellest nii, nagu ma tahan. Minu tütar ei tea maailma asjadest midagi ning Yangil õnnestus võita ta poolehoid. Üheksanda kuu kümnenda päeva õhtul ütlesin talle pärast õhtuõöki, et järgmisel päeval uurin ennustajalt, milline päev sobib kõige paremini ta pulmadeks isand Li'ga. Võite ise kujutada mu kohutavat jahmatust, kui tütar mulle rahumeeli teatas, et ei abiellu Li'ga, sest armastab mu sekretäri Yangi! Lasksin tolle lurjuse sedamaid enda ette kutsuda, aga too oli välja läinud. Siis kõnelsein ma oma tütrega karmilt, väga karmilt, tunnistan seda. Kes ei toimiks nii, kui tegemist on säärase ennekuulmatu asjaga! Nefriit kargas püsti ja tormas minema.“

Prefekt võttis lonksu teed ja raputas pead.

„Siis tegin ma suure vea, isand. Ma arvasin, et Nefriit jooksis oma tütre juurde. Too vana daam elab kõrvaltänaval. Ta on mu esimese naise õde ja Nefriit armastas teda väga. Mõtlesin, et tütar jooksis sinna lohutust otsima ja ilmub järgmisel hommikul vabandust paluma. Kui ta aga lõunaks veel tagasi polnud, saatsin kojaülemale talle järele. Selgus, et Nefriit polnudki seal käinud. Kutsusin Yangi, aga too närukael vastas, et ei tea tüdruku kadumistest midagi, samuti väitis ta kaljukindlalt, et tema ja Nefriidi vahel pole eales olnud midagi rohkemat kui paar juhuslikult lau-

situd lauset. Nimetasin Yangi valelikuks ja lasin asja uurida. Yang oli tõepoolest veetnud eelmise õhtu kohtumiste majas. Vallandasin ta sellegipoolest. Siis kutsusin kohale isand Li ning me laskisime kulusid säästmata kõikjal järelepärimisi teha. Aga Nefriit oli jäljetult kadunud. Loogiliseks järelduseks oli, et ta rõõviti teel tüdi poole.“

„Mispärast ei teatanud te juhtunust otsekohe kohtuvõimudele, isand?“ küsis kohtunik Di. „Kaotsiläinud inimeste puhul saame kasutusele võtta terve rea väga tulemusrikkaid tavakohaseid abinõusid ja ...“

„Esiteks,“ katkestas teda Wu, „oli teie eelkäija ees, isand. Ja lisaks veel argpüks, sest ta ei sõandanud sõrmegi liigutada Qian Mou, tolle jäleda reeturi vastu, kes siin võimu enda kätte oli haaranud.“ Vihaseks sakutas prefekt oma habet. „Teiseks olen ma vanamoodne inimene, isand. Mu perekonna au tähendab mulle üsna palju. Ma ei tahtnud, et minu tütre rõõvimine avalikult teatavaks saaks. Isand Li oli minu seisukohaga täiesti päri.“

„Kavatsen temaga abielluda, Teie Ausus,“ lausus pikakasvuline mees vaikset, „hoolimata sellest, mis temaga võib juhtunud olla.“

„Hindan teie truudust kõrgelt, isand,“ sõnas kohtunik kuivalt. „Aga siiski andsite te isand Wu'le vale nõu. Ainus õige tee oleks olnud kadumisest teatada ja otsekohe.“

Endine prefekt tõrjus selle märkuse kannatamatu liigutusega. „Mida te siis mu tütre kohta teada olete saanud, isand? On ta veel elus?“

Kohtunik Di torkas lehviku jälle varrukasse ja võttis sealt mõned paberid. Ta lehitses neid, kuni leidis üles märkused Ma Rongi visiidist nõiatari juurde. Pead tõstes küsis ta: „Kas teie tütar on sündinud Hiire aasta viienda kuu neljandal päeval?“

„Muidugi, isand. See seisab kirjas ka teie arhiivi sissekannetes.“

„Täpselt... vaadake, kahjuks võin teile üksnes öelda, et andmed, mis ma teie tütre kohta olen saanud, on väga umbmäärased. Praegusel hetkel ei saa ma teile midagi öelda, riskimata teid põhjusest kurvastada või siis õhutada lootusi, mis võivad osutuda valeks. See on kõik, mida võin antud hetkel öelda.“

„Uurige seda juhtumit nii, nagu peate vajalikuks, isand,“ sõnas Wu jäigalt. „Mul oleks teile vaid üks alandlik palve. Kui jõuate niikaugele, et peate vajalikuks seadust rakendada, oleksin väga tänulik, kui võimaldaksite mul enne seda tõendusmaterjalidega tutvuda.“

Kohtunik Di võttis lonksu teed. Ta ei saanud aru, kuhu külaline sihib. Viimane nõudmine tundus täiesti üleearusena. Tassi lauale asetades ütles kohtunik: „Oleksin seda niikuinii teinud. Ma ...“

Prefekt tõusis püsti.

„Täna, isand. Läki, Li.“

Ka kohtunik tõusis. Külalise ukse poole saates ütles ta pankurile: „Olen kuulnud, et teie vend, isand Li, on üsna hea maalikunstnik.“

„Maalikunstist ei tea ma üldiselt peaaegu midagi, Ausus,“ vastas Li üsna järsult.

Seersant Hong juhatas külalised trepist alla.

„Niisiis on Nefriit ikkagi olemas!“ pahvatas Ma Rong erutult. „Nõiatar tundis teda nähtavasti, sest sünnikuupäev, mille ta mulle nimetas, oli täiesti õige! Too tüdruku viimne sõnum, mille leidsin eebenipuust laekalt, oli siis ka õige, isand! Püha taevast, peame otsekohe...“

„Ära kiirusta, Ma Rong!“ Kohtunik lükkas oma raske kübara kuklasse ja pühkis käeseljaga otsaesist. „Haistan siin kummali salahoovusi. Poleks olnud viisakas prefektilt rohkem üksikasju pärida, kuid ... Jah, mis on, relvaülem?“ Kohtunik vaatas hämmeldunult halli habemega meest, kes kohkunud näol sisse tatsas.

„Emandate poolel on midagi erakordset juhtunud, isand. Mind läkitas Emand.“

„Räägi ometi!“

„Just äsja ilmus auliku Emanda juurde kolmas emand, kaasas pitseeritud ümbrik. Ta rääkis, et tagaukse juurde ilmunud kinnises kandetoolis keegi looritatud naine. Uuritud teenijatüdrukult järele, kes on kõige noorem emand, ning saanud teada emanda nime, palus ta temalt kohtumist isiklikes asjus. Kui teenijanna ta nime järele päris, ulatas ta pitseeritud ümbriku. Emand avas ümbriku ja leidis sealt emand Wu, endise prefekti teise naise nimekaardi. Aulik Emand saatis mu otsemaid siia Teie Aususe juhtnõu järele.“

Kohtunik Di kergitas kulme. „Mulle ei meeldi, kui mu naised on segatud kohtuasjadesse, mida ma parajasti uurin,“ ütles ta Ma Rongile, ise murelikult kulme kibrutades. „Teisalt on mul jälle tunne, et isand Wu ei rääkinud mulle kõike. Olgu, pean õige Emandaga nõu. Ütle seersandile, et kohtume pärastpoole minu tööruumis.“

IDA KIRJASÜSTEEMID

TIIBETI KIRI

Ajaloost

Tiibeti kirja keele olemasolu kohta enne VII sajandit pole kindlaid ajaloolisi tõendeid. Pärimuse järgi saatis kuningas Songtsen Gampo (*strong tsan sgam po*, valitsemisaastad 617–649), kes oli ühendaud Tiibeti ühtse valitsuse alla ja oma kahe abikaasa – Nepaali ja Hiina printsessi – mõjul vastu võtnud budismi, oma peaministri Thönmi Sambhota (*thon mi sambhota*) koos kuueistkümmne noormehega maa aristokraatlikest suguvõsast Indiasse Kašmiiri õppima sanskritti ja budistlikku kirjandust. Naasnud Tiibetisse, oli Thönmi Sambhotal kuningale ette näidata india tähestike põhjal loodud tiibeti tähestik ja enda koostatud tiibeti keele grammatika. Seda sündmust peetaksegi üldtunnustatult tiibeti kirjakeele alguseks, kuigi tänapäeval tunnustab enamik tibetoloogse seisukohta, et tegelikult polnud Thönmi Sambhota tiibeti kirjakeele looja, vaid juba varem olemas olnud kirja täiustaja ja süstematiseerija. Tiibeti kirja loojateks olid ilmselt tiibeti mungad Hotani kloostrites, kes ammu enne Thönmi Sambhotad tegelesid budistlike tekstide tõlkimisega tiibeti keelde.

Tähestik

Thönmi Sambhota loodud tiibeti tähestikus on 30 põhimärki, neli vokaalimärki ja kuus spetsiaalset märki tiibeti keeles puuduvate sanskriti häälikute kirjanemiseks (vt. joon. 1.2.3). Tähestiku ülesehitus on sarnane devanaagari tähestikuga (vt. „Sõnumitooja“ nr.6 ja 7/1991 lk.7), kuigi märke on vastavalt tiibeti keele vajadustele mõnevõrra vähem. Lisaks sellele on arvude tähistamiseks kasutusel kümme kümnend-süsteemi numbrimärki (vt. joon.4) ning kirjavahemärkidena üksik ja topelt vertikaalkriips. Lauses pannakse silpide vahel punktid, mitmesilbiliste sõnade eraldamiseks lauses vahesid ei jäeta. Peatüki algustähisena tarvitatakse samuti eri märki (vt. joonised).

Keerulisemate silpide kirjutamiseks kasutatakse liitmärke – ligatuure, mille puhul põhimärgile lisatakse märke ette, taha, üles ja alla. Vokaalimärki kirjutatakse põhimärgi alla, häälduses domineerib põhimärgi hääldus. Lisamärgid võivad aga põhimärgi hääldust tublisti muuta. Liitmärkide kirjutamise ja hääldamise üsna keeruliste reeglite ja näidete esitamine läheks siinkohal liiga pikale, seepärast piirdume ühe näitega.

བཟུངས

bsgrubs

Tiibetikeelne sõna 'tup' (*bsgrubs*) tähendab „saavutama“, „saavutamise“, „edu“. Silbi põhimärk on *ga*. Tema alla on lisatud *ra* (alla kirjutatava *ra* kuju on muutunud), üles *sa*, ette *ba*, järele *ba* ja teisena *sa*, põhimärgi all on vokaalimärk *u*. Lisamärgid – peale järele kirjutatava *ba*, millest hääldub ainult konsonant, – ei hääldu. Alla kirjutatav *ra* muudab aga põhimärgi konsonandi hääldust. Silbi vokaalina hääldub *u*. Nõnda saame näiteks toodud sõna ligilähedaseks häälduseks 'tup'. Teaduslikus ladina transliteratsioonis näidatakse aga ära ka kõikide lisamärkide konsonandid. Liitmärkide näiteid üles ja alla kirjutatavate lisamärkidega näete ka joonisel 5.

ཀ ka ཁ kha ག ga ང nga(ña)
 ཅ ce ཆ cha ཇ ja ཉ nya(ña)
 ཏ ta ཐ tha ད da ན na
 པ pa ཕ pha བ ba མ ma
 ཚ tsa ཛ tsha ཝ dza ཞ wa
 ཟ zha འ za ག a' ཡ ya
 ར ra ལ la ས sha ཅ sa
 ཏ ha ཨ a

Joon.1. Tiibeti tähestiku põhimärgid (*utšen* stiilis).

ཌ ཎ ཏ ཐ དྷ པ
 ta tha da na sa kshah
 བ ཎ ཏ ཐ དྷ པ

Joon.2. Märgid sanskriti häälikute kirjutamiseks (ülemine rida *utšen*, alumine rida *ume* stiilis).

ཨ ཨ ཨ ཨ ཨ ཨ
 i u e o
 ཨ ཨ ཨ ཨ ཨ ཨ

ཀི ཀུ ཀེ ཀོ ཀུ ཀེ ཀོ ཀུ
 ki khu ge ngo ci chu je nyo ti thu
 ཀི ཀུ ཀེ ཀོ ཀུ ཀེ ཀོ ཀུ
 de no pi phu be mo tsi tshu dze wo

ཀི ཀུ ཀེ ཀོ ཀུ ཀེ ཀོ ཀུ
 ki khu ge ngo ci chu je nyo ti thu
 ཀི ཀུ ཀེ ཀོ ཀུ ཀེ ཀོ ཀུ
 zhi zu 'e yo ri lu she so hi u

ཀི ཀུ ཀེ ཀོ ཀུ ཀེ ཀོ ཀུ

Joon.3. Vokaalimärkide näited (ülemine rida *utšen*, alumine rida *ume* stiilis). Ülemise rea algul peatüki algust tähistav kirjamärk.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 0
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Joon. 4. Tiibeti numbrimärgid.

ཀྱ ཀྲ ཀླ ཀྴ ཀྵ ཀྶ ཀྷ
 kya khya gya pya phya bya mya

ཀྱ ཀྲ ཀླ ཀྴ ཀྵ ཀྶ ཀྷ

ཀྱ ཀྲ ཀླ ཀྴ ཀྵ ཀྶ ཀྷ
 kra khra gra tra thra dra pra phra bra mra

ཀྱ ཀྲ ཀླ ཀྴ ཀྵ ཀྶ ཀྷ

ཀྱ ཀྲ ཀླ ཀྴ ཀྵ ཀྶ ཀྷ

shra sra hra kla gla bla rla zla sla

ཀྱ ཀྲ ཀླ ཀྴ ཀྵ ཀྶ ཀྷ

ཀྱ ཀྲ ཀླ ཀྴ ཀྵ ཀྶ ཀྷ
 kva khva gva cva nyva rva dva tsva tshva zhva

ཀྱ ཀྲ ཀླ ཀྴ ཀྵ ཀྶ ཀྷ

ཀྱ ཀྲ ཀླ ཀྴ ཀྵ ཀྶ ཀྷ
 zva rva lva shva sva hva

ཀྱ ཀྲ ཀླ ཀྴ ཀྵ ཀྶ ཀྷ

ཀྱ ཀྲ ཀླ ཀྴ ཀྵ ཀྶ ཀྷ
 rka rga rnga rja rnya rta rda rna

ཀྱ ཀྲ ཀླ ཀྴ ཀྵ ཀྶ ཀྷ

ཀྱ ཀྲ ཀླ ཀྴ ཀྵ ཀྶ ཀྷ
 rba rma rtsa rdza lka lga lnga lca lja

ཀྱ ཀྲ ཀླ ཀྴ ཀྵ ཀྶ ཀྷ

ཀྱ ཀྲ ཀླ ཀྴ ཀྵ ཀྶ ཀྷ
 lta lda lpa lba lha ska sga snga

ཀྱ ཀྲ ཀླ ཀྴ ཀྵ ཀྶ ཀྷ

ཀྱ ཀྲ ཀླ ཀྴ ཀྵ ཀྶ ཀྷ

stya sta sda sna spa sba sma stsa mangalam

ཀྱ ཀྲ ཀླ ཀྴ ཀྵ ཀྶ ཀྷ

Joon.5. Ligatuuride näited (ülemine rida *utšen*, alumine rida *ume* stiilis).

(Järgneb)

Eesti Tiibeti Keskuse PÕHIKIRI

I üldsätted

1. Eesti Tiibeti Keskus (edaspidi Keskus) on kasu mittetaotlev organisatsioon, mille eesmärgiks on poliitiliste, teaduslike ja kultuuriliste sidemete arendamine Eesti ja Tiibeti vahel.
2. Keskus on juriidiline isik koos kõikide sellest tulenevate õiguste ja kohustustega.
3. Keskuse asukohaks on Tallinn.
4. Keskuse tegevusaastaks on kalendriaasta.

II Tegevussuunad

1. Keskuse tegevussuundadeks on:
 - 1.1. koostöös Tema Pühaduse Dalai-Laama poolt juhitava Tiibeti eksiilvalitsusega tiibeti rahva püüdluste toetamine Tiibeti vabastamiseks Hiina okupatsioonist ja Tiibeti omariikluse taastamiseks juriidilise järjepidevuse alusel;
 - 1.2. Tiibeti arstiteaduse ja psühholoogia saavutuste teoreetiline ja praktiline levitamine Eestis koostöös vastavate Tiibeti teaduskeskustega;
 - 1.3. kultuurivahetus Eesti ja Tiibeti vahel.

III Töökorraldus

1. Keskuse üldise tegevuskava töötab välja ja seda suunab Nõukogu.
- Nõukogusse kuulub kaks esindajat Eesti Komiteest ja Eesti Akadeemilisest Orientaalseltsist ning üks esindaja Tartu Ülikoolist, Tallinna Linnavolikogust, Eesti välisministeeriumist, Mahajaana Instituudist, Eesti Budistlikust Liidust ja Esindamata Rahvaste Organisatsiooni Toetajate Eesti Klubist.
- Nõukogu võib oma koosseisu juurde võtta ka teisi liikmeid.

Nõukogu tööd juhib valitud esimees.

2. Keskuse tööd juhib Direktsioon. Direktsiooni ees seisab direktor, kelle kutsus ametisse Nõukogu. Direktor ei tohi olla Nõukogu liige. Direktor juhib Keskuse büroo ja osakondade tööd. Direktor on aruandekohustuslik Nõukogu ees.

IV Rahalised vahendid ja finantskorraldus

1. Keskuse rahalised vahendid koosnevad riigieelarvelistest summadest, dotatsioonidest, annetustest, majandustegevuse tuludest ja muudest seadusega lubatud sissetulekutest.
2. Direktor esitab tuleva aasta eelarve Nõukogule kinnitamiseks või teeb ettepaneku jooksva aasta eelarve muutmiseks. Nõukogul on õigus finantstegevust kontrollida.
3. Keskuse finantskorraldus põhineb finantsstatuudil, mille kinnitab Nõukogu.

V tegevuse lõpetamine

1. Keskuse tegevus lõpetatakse Nõukogu vastava otsusega.
2. Keskuse varade saatuse otsustab Nõukogu viimane koosolek.

VI Põhikirja muutmine ja tõlgendamine

1. Põhikirja muutmise ja tõlgendamise õigus on Nõukogul.

Kinnitatud Eesti Komitee istungil

Tallinnas,
28. novembril 1991

Tiibet: Tašilhünpo klooster – pantšen-laamade residents

Toimetuse: Harri Ints, Indrek Ude
Päise kujundus: Leonhard Lapin
Toimetuse aadress: 202400, Tartu, Tiigi 78, tuba 117,
☎ 3-08-05.

Laotud ja küljendatud kirjastuses „TARTUMAA”
Võru trükikoda „Täht”. Ofsettrükk.
Maht 1 pg. Tiraaž 8000
Tellimise nr.